

ATVEJIS 1

Vaidybinis filmas

„ILGŲ DISTANCIJŲ BĖGIKO VIENATVĖ“

(The Loneliness of the Long Distance Runner, Jungtinė Karalystė, 104 min.)

Režisierius: Tony Richardson

Prodiuseriai: Tony Richardson, Michael Holden

Scenarijaus autorius: Alan Sillitoe (pagal jo paties apysaką tokiu pat pavadinimu)

Operatorius: Walter Lassally

Montažas: Antony Gibbs

Kompozitorius: John Addison

Aktoriai: Michael Redgrave (Governor), Tom Courtenay (Colin Smith), Avis Bunnage (Mrs. Smith), Alec McCowen (Brown), James Bolam (Mike), Topsy Jane (Audrey).

Bendrosios kompetencijos: komunikavimo, pažinimo, socialinė pilietinė, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė bei kultūrinė.

Specifiniai gebėjimai: mokiniai pažins vieną svarbiausių britų kino judėjimų, sugebės palyginti literatūrinę kalbą ir kino kalbą, susipažins su svarbiausiais kino kalbos elementais

ATVEJO APRAŠYMAS

Britų kinas didžiąja dalimi iki pat 6-ojo dešimtmečio vidurio buvo Holivudo provincija – buržuazines vertybės puoselėjančios istorijos buvo perteikiamos klasikiniu naratyvinio kino stiliumi. Pirmas proveržis, kurį galima pavadinti britų naująja banga, įvyko kartu su pokyčiais teatre. Pavargę nuo konvencinių, vien tik kokybe matuojamų kūrinių scenaristai Johnas Osborne'as ir Alanas Sillitoe atkreipė dėmesį į darbininkų klasę, jų kasdienybę ir ėmė atvirai kritikuoti vyraujančią valdžią. Kritikų jie buvo pavadinti „jau-naisiais įpykusiaisiais“ (*angry young man*). Būtent šių rašytojų apysakos „Atsigręžk rūstybėje“ ir „Ilgų distancijų bėgiko vienatvė“ tapo pirmaisiais vieno garsiausių to laikotarpio britų režisieriaus Tony Richardsono filmais.

„Virtuvės kriauklės dramos“ (*kitchen-sink dramas*) – terminas, dažnai taikytas 6–7-ojo dešimtmečių britų teatro pjesėms, taip pat ir filmams, kurių pagrindiniai bruožai buvo socialinės temos, filmavimas natūralioje aplinkoje (ne studijose), neprofesionalūs ar dar tik pradedantys vaidinti aktoriai, laisvas kameros judėjimas.

Britų naujosios bangos atstovai buvo politiškai angažuoti kūrėjai, turėję savo socialines vertybes, kurias stengėsi perteikti kine. Jie vadinti įpykusiaisiais, nes viena iš pagrindinių žinučių buvo maištas prieš buržuaziją, prieš tradicionalizmą ir konservatyvizmą. Maištas prieš vyraujančią sistemą. Įtaka: *free cinema*, italų neorealizmas, prancūzų naujoji banga (*nouvelle vague*).

Šiame filme nagrinėjamos šios temos: sąžiningumas, maištas, klasinė struktūra, vienatvė.

ATVEJO ANALIZĖ

Filme pasakojama apie Coliną Smithą – jaunuolį iš nepasiturinčios šeimos, gyvenantį industriniame Notingamo (Nottingham) mieste. Po tėvo mirties jis ieško darbo, bet negali niekur įsidarbinti. Dienas leidžia kartu su draugu Mike'u. Vieną vakarą, besišlaistydami gatvėmis, jie pamato atvirą kepyklos langą. Įsmukę pavagia kelis šimtus svarų ir paslepia juos lietvamzdyje Smitho namuose. Sučiuptas Smithas išsiunčiamas į jaunuolių pataisos koloniją, kur, direktoriaus pastebėtas kaip geras ilgų distancijų bėgikas, ima treniruotis varžyboms. Tačiau laimėti varžybas Smithui reikėtų pritarti sistemai, tad filmo pabaigoje jis turi apsispręsti.

KĄ MUMS SAKO SKIRTINGI KAMEROS PLANAI IR RAKURSAI?

Pati filmo pradžia supažindina mus su pagrindiniu veikėju. Kamera seka Smithą, bėgantį gamtos peizaže, nė karto nepažvelgdama bėgikui veidą, tik po truputį artėdama prie jo. Užkadriniu balsu (kai skamba veikėjų mintys arba apie įvykius pasakoja pasakotojas, bet ne tiesiogiai patys veikėjai) vaikinai samprotuoja: „Running's always been a big thing in our family, especially running away from the police. It's hard to understand. All I know is you've got to run, run without knowing why through fields and woods, and the winning post's no end, even though barmy crowds might be cheering themselves daft. That's what the loneliness of the long distance runner feels like.“

Po įvadinių titrų prasideda kita scena. Pirmas jos kadras – stambus pikto, paniurusio Smitho planas, nuo veido kamera lėtai juda link rankų – rodomos surakintos rankos **stambiu planu** (angl. *close-up*). Lėtai judama prie kitų rankų, iš stambaus plano kameros judesio pereinama į **vidutinį planą** (angl. *middle shot*) – matome keletą surakintų jaunuolių, vežamų policijos automobilyje su grotomis. Kamera grįžta prie Smitho veido, žvelgiančio į tą pačią pusę, iš kurios ir grįžo kamera, taip sukuriama **žiūros taško** (*point-of-view*), arba

subjektyvios kameros, išpūdis, tarsi Smitho akys žvelgtų į savo ir kitų jaunuolių surakintas rankas. Ne-trukus privažiuojama jaunuolių pataisos kolonija „Ruxton Towers“.

Galios pozicijų įsteigimo scena (3:48–4:47–6:48): Jaunuoliai įvedami persirengti, pirmiausia jiems visiems priskiriami numeriai, ir kai vaikinai pradeda rengtis, rodomas vienas bendras planas. Kitame kadre vyras baltu megztiniu – šis kadras filmuojamas iš apačios, ir toks filmavimo rakursas padaro vyriškį didesnę ir galingesnę. Scena nufilmuota apgręžiamuoju kadru (*Shot-reverse-shot*): į salę įeina kūno kultūros treneris – vyras baltu megztiniu, kuris filmuojamas **žemu rakursu arba iš apačios** (angl. *low angle*). Toks rakursas suteikia vyriškiui labai stipraus, didelio žmogaus išpūdį.

Kitame kadre matome, kaip vaikinai sustingsta – jie filmuojami šiek tiek iš aukščiau nei akių lygis, tad atrodo daug mažesni už trenerį.

Kitame kadre vyras vėl rodomas tuo pačiu žemu rakursu, ir jis galingu balsu liepia vaikinams paskubėti, nes jų laukia direktorius. Dar kitame kadre matome **sugreitinimą** (angl. *fastforward*) – jaunuolių rengimasis

atrodo dar skubotesnis ir sukuria paklusnumo ir menkumo išpūdį arba tiesiog galios neturėjimą. Šioje trumpoje scenoje aiškiai sudėliojamos galios pozicijos. Vaikinai turi suprasti, kad jie čia netenka savo vardų ir asmenybių, nes čia svarbiausi yra valdžią turintys darbuotojai ir jų reikia klausyti.

Kitoje scenoje pirmą kartą pamatome kolonijos direktorių, kuris kreipiasi į jaunuolius ir supažindina su taisyklėmis bei kolonijoje praktikuojamomis vertybėmis. Pirmą kartą nuskamba žodis „sąžiningumas“ (*honesty*). Direktorius sako: „You are here for us to try to make something of you, to turn you into industrious and *honest* citizens. ... We want you to work hard and play hard-good athletics, sports, inter-house competition. We believe in all that.“

Perskaitykite, kaip knygoje Smithas kalba apie sąžiningumą (priedas Nr.1, Sąžiningumas)

Direktorius apie sąžiningumą kalba kaip apie pagarbą kitų žmonių nuosavybei, Smitho žodžiais, „smerkia vagystę“, Smithas sąžiningumą supranta taip: būti teisingam savo principams ir išlaikyti asmenybės vientisumą. Išsilavinę anglakalbiai dažniausiai šį žodį vartoja abiem reikšmėmis be jokios painiavos. Nuostata, kad tik viena žodžio „sąžiningumas“ reikšmė yra teisinga (pritariant vien tik Smitho pozicijai), nebūtų pagrįsta.

PASAKOJIMO STRUKTŪRA

Šuolis laiku atgal (angl. *flashback*) – kine vartojamas terminas, kuriuo nusakomas grįžimas į praeitį filmo kuriamos istorijos tėkmėje, dažnai tai yra veikėjo prisiminimai arba specialiai sumaišomas laikas, kad naratyvas nebūtų linijinis. Analogiškai gali būti naudojamas ir **šuolis laiku pirmyn** (angl. *flashforward*).

Pirmas kadras, nukeliantis į praeitį – šuolis laiku atgal, filme įvyksta duše (17:35–27:53). Prisimenamei namai: scena, kai mama klausia, kur Smithas buvo, priekaištai, kad jis neranda darbo. Tėtis serga, atsisako vykti į ligoninę. Broliai ir seserys teiraujasi apie tėvo mirtį. Nuotykis su Mike'u, pavagiama mašina (mašinos vagystė taip pat sugreitinama), pasimatymas su mergina. Grįžtama iškart į grupinį bėgimą institucijoje.

Bėgiko rutina: Perskaitykite ištrauką iš knygos (Priedas Nr.1, Bėgiko rutina)

Tuomet pažiūrėkite trumpą sceną apie Smitho bėgimo rutiną (56:06–58:17) – į šią bėgimo sceną įterpiami keli šuoliai laiku atgal ir papasakojama visa Smitho vagystės istorija. Ilgas pusvalandžio trukmės grįžimas laiku atgal su bėgimo intarpais.

Ši bėgimo scena puikiai tinka kalbėti apie atmosferos kūrimą – filmo ir knygos atitikimas kuriant rytinę bėgiko rutiną. Šios scenos atmosfera filme turėtų talpinti visus apysakoje pasakytus Smitho žodžius: vienatvės ir pilnatvės ryšys, šaltis, savigailos įveikimas. Ir bėgiko vienatvė, kurią jis užpildo mintimis apie praeitį. Šie kadrai poetiški – vyrauja bendri planai, naudojamas atvaizdas vandenyje, bėgimas gamtoje parodo Smitho bėgimo rutiną kaip buvimą su savimi, mąstymą, ryšio su gamta ir savimi pačiu stiprinimą. Kartu šie kadrai pulsuoja laisve, nes Smithas bėga vienas, tai vienintelės akimirkos, kai jis ištrunka iš kolonijos ribų, aptvertų tvora ir rakinamais vartais.

Šią sceną galima lyginti ir su kadrais, filmuotais mieste: poetiškai vaizduojamas bėgimas ir visai kitokia – šalta, niūri, realistiška – miesto atmosfera. Tuo metu spalvota juosta jau egzistavo, tad režisierius sąmoningai renkasi filmuoti nespalvotai. Nors filme analizuojamos socialiai jautrios temos, sprendimas filmuoti nespalvota juosta filmo atmosferai suteikia poetiškumo. Su vaikais galima aptarti, ką filmui suteikia sprendimas filmuoti nespalvotai, kaip filmo atmosferą keičia kontrastingi vaizdai. Gamta ir miestas vaizduojami skirtingai: gamta ir bėgimo scenos atrodo poetiškos, scenos, filmuotos mieste – niūresnės, tamsesnės.

MAIŠTAS NAMUOSE IR POLITINIS KONTEKSTAS

Viena scena filme Smitho maištui suteikia platesnį politinį kontekstą. Jei ilgą laiką mums atrodo, kad Smithas tiesiog yra piktas ir nusivylęs vaikinys, patyręs skaudžią tėvo netektį ir gyvenantis nuolatiniame skurde, tai būtent ši scena parodo, jog pasipriešinimas kolonijos viršininkui ir policininkams yra bendros politinės sistemos ir jos hipokritiškumo dalis.

Išanalizuokite šią televizoriaus žiūrėjimo sceną (1:07:22–1:10:48). Ar tai tikra ištrauka, ar suvaidinta? (Šiuo atveju politiko kalba per TV yra suvaidinta – politikas pavadinamas *Tory politician*, nurodant į konservatorių partiją Didžiojoje Britanijoje.) Smithas su draugu išjungia garsą ir šaiposi iš kalbančiojo kūno kalbos, prieš tai pasipiktinę, esą gerėjanti socialinė padėtis ir prabanga pasiekia vis daugiau britų – jų klasei tai neskirta. Kaip tik tuo metu politikai vis labiau rodėsi televizijoje ir stengėsi pasiekti balsuotojus namuose, ir šiame filme gerai iliustruojama maištinga reakcija į jų brovimąsi į žmonių asmeninę erdvę. Šioje scenoje galios pozicijos yra apverčiamos – su atvaizdu ir tariama kalba televizoriuje Smithas ir jo draugas gali daryti ką nori, tai juos linksmina.

Perskaitykite ištrauką iš Allano Sillitoe apsakos ir palyginkite šias scenas filme ir knygoje. (Priedas Nr.1, TV scena).

Filme ši vieta papildoma dar vienu konfliktu su mamos naujuoju draugu – konfliktas parodo vidinį Smitho išgyvenimą dėl tėvo netekties. Jis nepritaria mamos elgesiui su pinigais, gautais iš tėvo darbo po jo mirties, ir mano, kad naujasis jos draugas tiesiog siekia gero gyvenimo, nedėdamas jokių pastangų, švaisto svetimus pinigus, naudojami jo mama ir jų šeimos namais. Šis vyras tampa tarsi tos sistemos, prieš kurią kovoja Smithas, simboliu jo paties namuose.

PAMOKOS PLANAS

Išdalinkite mokiniams ištraukas iš Allano Silitoe apysakos „Ilgų distancijų bėgiko vienatvė“ (priedas Nr.1) – jų reikės dviejų scenų analizei.

Klausimai:

1. Mokiniams dar kartą parodykite pačią filmo pradžią ir papasakokite, kaip į filmą įvedamas pagrindinis personažas. Po scenos analizės paklauskite mokinių: Kaip manote, ar pirmoji (bėgimo) ir antroji (į koloniją vežamų vaikinių) scenos filmo istorijos laike eina viena po kitos, ar iš pirmos scenos esame nukeliami į praeitį? Ką apie filmo temą ir patį veikėją mums pasako užkadrinis Smitho balsas?
2. Kartu su mokiniiais dar kartą pažiūrėkite **Galios pozicijų įsteigimo sceną (3:48–4:47–6:48)**. Paklauskite jų, ar pastebėjo joje ką nors neįprasto. Tuomet sustabdykite atvejo analizėje nurodytus du kadrus ir paprašykite mokinių atkreipti dėmesį į kameros rakursus. Padiskutuokite, ką skirtingi kameros planai ir rakursai mums sako apie veikėjus ir jų santykius? Kaip veikia mūsų emocijas ir supratimą apie veiksmą?
3. Kaip supranta žodį honesty Smithas ir kolonijos direktorius? Padiskutuokite, kaip šis žodis apibrėžiamas ir vartojamas? Ką tai reiškia filmo supratimui?
4. **Bėgiko rutina:** Paprašykite mokinių perskaityti ištrauką iš knygos (Priedas Nr.1, Bėgiko rutina). Tuomet pažiūrėkite trumpą sceną apie Smitho bėgimo rutiną (56:06–58:17). Kaip nurodyta atvejo analizėje, trumpai pakalbėkite apie filmo struktūrą ir pasakojimą – šuoliai atgal į praeitį. Taip pat pasikalbėkite apie tai, kaip kuriama atmosfera ir ką bėgimo scena reiškia Smithui?
5. **TV scena** – paprašykite vaikų perskaityti Priede Nr.1 nurodytą apysakos ištrauką (TV scena) ir dar kartą kartu peržiūrėkite filmo ištrauką (1:07:22–1:10:48), truputį papasakokite mokiniams apie tuometinį britų politinį kontekstą, kaip pateikta atvejo analizėje. Prieš ką nusiteikęs pagrindinis veikėjas ir kodėl? Koks pagrindinis šios scenos komentaras? Prisiminkite filmo pabaigą ir kartu pagalvokite, kodėl Smithas sustoja finišo tiesiojoje? Ar jis buvo sąžiningas?

Išdalinkite mokiniams lentelę – Priedą Nr.2 ir paprašykite ją užpildyti grupelėse.

Užduotys (skirtos grupelėms po 4–5 mokinius):

1. Palyginkite ištrauką iš Alano Sillitoe apysakos ir Tony Richardsono ekranizacijos: kaip skiriasi literatūrinė ir audiovizualinė kalba – remkitės išanalizuota TV arba bėgiko rutinos scena. Kaip skiriasi jūsų patirtis skaitant Smitho mintis apysakoje ir žiūrint filmą?
2. Raštu apibūdinkite filmo atmosferą: koks peizažas rodomas, kokie objektai, pastatai ir veidai labiausiai įsimena? Ką filmui suteikia režisieriaus sprendimas filmuoti nespalsvota juosta? Kaip tai paveikia jus, kokius jausmus ir mintis sukelia?

Aptarkite kartu 1 ir 2 užduoties samprotavimus.

Paskui išdalinkite Priedą Nr.3 – tai kūrybinė užduotis, skirta mokiniams dirbti grupelėse arba individualiai (galbūt atsiras norinčiųjų kūrybinę užduotį atlikti savarankiškai – neprieštaraukite) po pamokų. Fotofilmas – tai puiki priemonė mokiniams suprasti, kaip ruošiamasi filmavimams, trumpos istorijos arba emocijos perteikimas keliomis fotografijomis yra panašus procesas kaip ir pasiruošimas filmavimams – kai piešiamos kiekvieno kadro kadruotės arba fotografuojamos lokacijos.

1. SAŽININGUMAS

„Be honest. It's like saying: Be dead, like me, and then you'll have no more pain of leaving your nice slummy house for Borstal or prison. Be honest and settle down in a cosy six pounds a week job. Well, even with all this long-distance running I haven't yet been able to decide what he means by this, although I'm just about beginning to – and I don't like what it means. Because after all my thinking I found that it adds up to something that can't be true about me, being born and brought up as I was. Because another thing people like the governor will never understand is that I am honest, that I've never been anything else but honest, and that I'll always be honest. Sounds funny. But it's true because I know what honest means according to me and he only knows what it means according to him: I think my honesty is the only sort in the world, and he thinks his is the only sort in the world as well.“

2. BĒGIKO RUTINA

„It's a treat, being a long-distance runner, out in the world by yourself with not a soul to make you bad-tempered or tell you what to do or that there's a shop to break and enter a bit back from the next street. Sometimes I think that I've never been so free as during that couple of hours when I'm trotting up the path out of the gates and turning by that barefaced, big-bellied oak tree at the lane end. Everything's dead, but good, because it's dead before coming alive, not dead after being alive. That's how I look at it. Mind you,

I often feel frozen stiff at first. I can't feel my hands or feet or flesh at all, like I'm a ghost who wouldn't know the earth was under him if he didn't see it now and again through the mist. But even though some people would call this frost-pain suffering if they wrote about it to their mams in a letter, I don't, because I know that in half an hour I'm going to be warm, that by the time I get to the main road and am turning on to the wheat-field footpath by the bus stop I'm going to feel as hot as a potbellied stove and as happy as a dog with a tin tail.“

3. TV SCENA

„And it was when these cops were chasing the crooks that we played some good trick with the telly, because when one of them opened his big gob to spout about getting their man I'd turn the sound down and see his mouth move lika a goldfish or mackerel or a minnow mimicking what they were supposed to be acting – it was so funny the whole family nearly went into fits on the brandnew carpet that hadn't yet found its way to the bedrom. It was the best of all though when we did it to some To-try telling us about how good his goverment was going to be if we kept on voting for them-their slack chops rolling, opening and bumbling, hands lifting to twitch moustaches and touching their buttonholes to make sure the flower hadn't wilted, so that you could see they didn't mean a word they said, especially with not a murmur coming out because we'd cut off the sound. When the governor of the Borstal first talked to me I was reminded of those times so much that I nearly killed myself trying not to lagh. Yes, we played so many stunts on the box of tricks that mam used to call us Telly Boys, we got so clever at it.“

Užduotys:

1. Palyginkite ištrauką iš Alano Sillitoe apysakos ir Tony Richardsono ekranizacijos: kaip skiriasi literatūrinė ir audiovizualinė kalba – remkitės išanalizuota TV arba bėgiko rutinos scena. Kaip skiriasi jūsų patirtis skaitant Smitho mintis apysakoje ir žiūrint filmą?
2. Raštu apibūdinkite filmo atmosferą: koks peizažas rodomas, kokie objektai, pastatai ir veidai labiausiai įsimena? Ką filmui suteikia režisieriaus sprendimas filmuoti nespalsvota juosta? Kaip tai paveikia jus, kokius jausmus ir mintis sukelia?

	Literatūrinė kalba	Audiovizualinė kalba
Kokio asmens pasakojama? Ką tai keičia?		
Kaip suprantame pagrindinį veikėją?		
Kaip kuriama atmosfera?		

KŪRYBINĖ NAMŲ DARBŲ UŽDUOTIS

Susiburkite į grupes po 3–4 mokinius, pasirinkite vieną užduotį ir atlikite ją kartu laisvu po pamokų metu. Fotofilmas – 4–6 fotografijomis papasakota istorija.*

1. Pabandykite sugalvoti trumpą ir aiškią situaciją, nusakančią kokią nors socialinę problemą jūsų mieste ar mokykloje, ir papasakokite ją 4–6 fotografijomis.
2. Dokumentinis portretas – pasirinkite jums įdomų žmogų ir 5 nuotraukomis pasistenkite užfiksuoti jam būdingas savybes: profesiją, emocijas, pomėgius, dienotvarkę ir t. t.
3. Prisiminkite, kaip filme „Ilgų distancijų bėgikas“ gamtos peizažais ar industrinio miesto kadrais kuriama atmosfera. Sugalvokite trumpą istoriją ir kokiose lokacijose norėtumėte ją filmuoti, kartu ieškokite tinkamiausių erdvių ir pasistenkite užfiksuoti jas taip, kad perteiktumėte norimos papasakoti istorijos atmosferą.

* Svarbu atkreipti dėmesį į planų kaitą fotofilme, apgalvoti kameros rakursus ir apšvietimą.